

İLAHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 23:1 (2018), SS. 93-115.

Makale Gönderim Tarihi: 06.09.2018 Makale Kabul Tarihi: 03.10.2018

Araştırma Makalesi

HZ. PEYGAMBER'İN AİLE BİREYLERİNİN CENAZE MERÂSİMLERİ

Feyza Betül KÖSE*

Öz

Vefat her ne kadar ferdî bir hâdise olarak görülse de aslında, sonrasında düzenlenen cenaze merâsimiyle içinde geleneği, toplumun kabullerini barındıran sosyal bir hâdisedir. Bu yönüyle cenazeler, kişinin öldüğü andan başlayarak defin sürecinin tamamlanmasına ve hatta taziyenin son bulmasına kadar çeşitli âdetlerin uygulandığı, insanların bir arada olduğu süreçlerdir. Ayrıca cenaze merasimlerinin her bir aşamasında dinin prensipleri, en belirleyici faktörlerden biridir. Dolayısıyla onlar, din ve geleneğin etkili oldukları ve her ikisi tarafından da şekillendirilen sosyal olaylardır. Hz. Peygamber'in ailesinin cenaze merâsimleri, Resulullah'ın cenaze sünnetlerinin en bâriz görüleceği hâdiselerdir. Gerek kendisi hayatta iken gerekse onun vefatından sonra ahirete intikal eden aile bireylerinin cenazeleri, bir taraftan bu sünnetlerin uygulanışını ortaya koyarken bir taraftan da ilk İslâm toplumunun âdet ve geleneklerini de göz önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, cenaze, vefat, Bâkî, defin, Medine.

Funeral Ceremonies Of Prophet Muhammad's Family Members

Abstract

Death, although it is seen as a personal event, is actually a social event that has tradition and society's percepts in it by courtesy of funeral ceremony held afterwards. These are processes in which people

Atıf: Köse, Feyza Betül. "Hz. Peygamber'in Aile Bireylerinin Cenaze Merâsimleri". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23:1 (2018): 93-115.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Siyer-i Nebî ve İslâm Tarihi Ana Bilim Dalı, feyzabetulkose@ksu.edu.tr.

are together and various traditions is practiced from the time of the person's death to the completion of the burial process, and even to the end of the condolence. Moreover, the principles of religion at each stage of the funeral are one of the most decisive factors. So they are social events that are shaped by both and that are religion and tradition are coexist in it. The funeral festivals of the Prophet's family are events in which the funeral sunnahs of Rasulullah will be seen as the obvious. The funerals of the family members, both while the prophet is alive and after his death, reveal practicing of these sunnahs on one hand and display the customs and traditions of the first Islamic society on the other.

Keywords: Prophet Muhammad, funeral, death, Baqi, bury, Medinah.

Giriş

İlk İslâm toplumundaki cenaze merâsimleri hem İslâm'a aykırı olmayan Arap geleneklerinin hem de İslâm'ın getirdiği yeni uygulamaların sergilendiği sosyal hâdiselerdir. Hz. Peygamber'in sosyal hayattaki belirleyici ve yön verici rolünün yansması pek tabii bu hâdiselerde de görülmektedir. Böylelikle cenazelerde Resulullah'ın onayından geçmiş Arap geleneklerini ve yeni uygulamaları bir arada görmek mümkündür. Hz. Peygamber'in kendi aile bireylerinin cenazeleri de bize konuya ilişkin önemli bir perspektif sunmaktadır.

Bununla birlikte Hz. Peygamber'in aile üyelerinden her birinin cenaze merasimlerinin tüm aşamalarının bize ulaştığını söylemek zordur. Başta Mekke'de vefat eden oğulları olmak üzere bazı aile bireylerinin cenazelerine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Konuyla ilgili rivâyet bulunanlardan ise kimilerinin cenazeleri hakkında daha ayrıntılı bilgilere erişme imkânı olmasına karşılık bazı isimlerin vefat yılı, defin yeri gibi çok az ayrıntı bize ulaşmıştır.

Bu çalışmamız Resulullah'ın aile bireylerinin, vefatlarına sebep olan hastalıklarından başlayarak defnedilmelerine kadar süren cenaze süreçlerini incelemektedir. Bu kişilerin vefat tarihlerine ilişkin farklı rivâyetlerin değerlendirilmesi ve vefat öncesi cenaze harici konulardaki vasiyetleri araştırmamızın kapsamına alınmamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in eşleri, çocukları ve Resulullah hayatta iken vefat eden torunlarının cenazeleri ile sınırlandırılmış bir çalışma tercih edilmiş, dede, amca, hala gibi yakınları ile Resulullah'tan sonra vefat eden torunları çalışmanın hacim sınırlarını zorlamamak düşüncesiyle araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Hz. Peygamber'in ailesinin cenazelerinde gerçekleştirilen uygulamaların İslâm öncesi dönemde var olup olmadığı ve hangilerinin İslâm ile birlikte başlatıldığını görmek için Cahiliye döneminin cenaze merasimlerine özetle değinmek gerekmektedir. Bu dönemde insanların ölüye saygı gösterdikleri Hz. Âişe'den gelen, "Cahiliye insanları ölü için ayağa kalkar ve onu gördüklerinde ' اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ

رَأَوْهَا كُنْتِ فِي أَهْلِكِ مَا أَنْتِ مَرَّتَيْنِ.' derlerdi" şeklindeki rivâyetten anlaşılmaktadır.¹ Buhârî şârihi Aynî, "إِذَا رَأَوْهَا كُنْتِ فِي أَهْلِكِ مَا أَنْتِ مَرَّتَيْنِ." ifadesini, "Sen hayatında olduğun durumdaki gibisin, eğer hayırlı idiysen hayırlı, şerli idiysen şerlisin" şeklinde açıklamaktadır.² Ayrıca ölüye ta'zîm için kabre götürülmesi sırasında, defnedilmesi ve sonrasında çeşitli ifadeler kullandıkları, şiirler okudukları aktarılmaktadır.³

Bu dönemde cenazelerin yıkandıkları,⁴ bölge insanının sabun yerine kullandığı sidr bitkisi başta olmak üzere çeşitli bitkilerin ölüyü yıkarken kullanıldığı bilinmektedir.⁵ Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in cenazesine ilişkin rivâyet, dönemin cenaze uygulamalarına dair çeşitli ayrıntıları içermektedir. Buna göre na'sı sidrle yıkanmış ve Yemen işi, kıymetli iki kat elbise ile kefenlenip kefenine misk sürülmüştü.⁶ Bu rivâyette geçen, kefenlere koku sürmek bölgede yaygın bir cenaze âdetiydi.⁷ Âlûsî'de yer alan bilgilere göre Cahiliye insanı, ölülerini kefenledikten sonra namaz kılıyorlardı ancak onların namazları serîr üzerine konulan ölünün velisinin ayağa kalkarak onun iyiliklerinden bahsetmesi ve onu övmesi şeklindeydi. Bu aşamadan sonra ölü defnediliyor ve ona Allah'ın rahmeti dileniyordu.⁸ Bazı kimseler ise ölülerini kefenlemeyip üzerindeki kıyafeti ile defnetmekteydiler.⁹

Bu dönemde de genellikle cenazeler sedyeye benzetebileceğimiz serîr üzerinde taşınmaktaydı. Serîr, defnedilecek yer yakın ise insanların omuzlarında; uzak ise de develerin üzerinde götürülmekteydi. Bunun yanında sandık gibi, üzeri ve etrafı kapalı tabutlar da kullanılabilmekteydi.¹⁰ Cenazenin kabre götürülmesi esnasında meşaleler yakılmaktaydı ki bu hususa ileride değineceğiz.

Cahiliyede yakınları ölünün arkasından bağırıp çağırarak ağlarlar, kadınlar başlarına toprak, kül veya çamur dökerler, elleriyle kendi yanaklarına tokat atarlardı. Ayrıca bu işi meslek edinen ve para karşılığı yapanlar da

¹ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 26.

² Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî (855/1451), *Umdetü'l-Kârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, tz., c. XVI, s. 292.

³ Bkz., Âlûsî, Mahmûd Sükrü el-Bağdâdî (1270/1853), *Bülûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâlil-Arab*, I-III, tsh: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut tz., c. III, s. 14.

⁴ Âlûsî, *Bülûğu'l-Ereb*, c. II, s. 288.

⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-X, İntişârâtü Şerîf er-Radî, 1380, c. V, s. 31, 156-157.

⁶ Ya'kûbî, Ahmet b. Ebi'l-Yakûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâdih (292/905), *Târihu'l-Yakûbî*, I-II, thk: Abdülemîr Mühennâ, Şirketu'l-Âlemi'l-Matbûat, Beyrut 2010, c. I, s. 335.

⁷ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî (230/845), *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, thk: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 2001, c. X, s. 107.

⁸ Âlûsî, *Bülûğu'l-Ereb*, c. II, s. 288.

⁹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. V, s. 160.

¹⁰ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. V, s. 157, 164.

bulunmaktaydı.¹¹ Hz. Peygamber, bu tür ağlamayı “Cahiliye işlerinden” şeklinde niteleyerek, yasaklamıştı.¹²

1. Hz. Peygamber’in Aile Fertlerinin Vefat Sebepleri

Hz. Peygamber’in aile fertlerinin vefatlarına sebep olan hastalıklarının tamamı hakkında bilgi verilmemiştir. Bunda hastalıkların ne olduğunun bilinmemesinin de etkili olduğu kanaatindeyiz. Örneğin kadın hastalıkları, çocuk hastalıkları, enfeksiyonlar gibi hastalıkların tamamı teşhis edilemiyor ve genel bir ifadeyle “hastalandı ve öldü” şeklinde bir anlatıma gidiliyordu.

Rivâyetlerde Hz. Peygamber’in ailesinden sadece üç kişinin vefatlarına sebep olan bir hastalıktan söz edilmiştir. Bunlar torunu Abdullah b. Osman ile kızları Rukiyye ve Zeyneb’tir.

Hz. Peygamber’in kızı Rukiyye’den olan torunu Abdullah b. Osman’ın altı yaşında iken bir horozun gözünü gagalaması sonucu oluşan yaradan dolayı rahatsızlanarak öldüğü rivâyet edilmektedir.¹³ Aynı hâdiseden dolayı çocuğun yüzünde şişkinlik meydana geldiği de aktarılmıştır¹⁴ ki muhtemelen bu, yaranın enfeksiyon kapmasıdır. Zira bu tür yaralar enfeksiyona ve başka rahatsızlıklara sebep olabilen ve ölümlle sonuçlanabilen komplikasyonlara yol açan yaralar olarak tanımlanmaktadır.¹⁵

Rukiyye’nin vefat sebebi olarak İbn Şihâb’tan naklen (حصبة) kızamık hastalığı zikredilmektedir.¹⁶ Hz. Peygamber, Bedir için yola çıktığında kızı hastaydı ve bu nedenle de eşi Hz. Osman’ın Medine’de kalarak Rukiyye’ye bakmasına müsaade edilmişti. Zeyd b. Hârise’nin Bedir zaferinin müjdesini vermek üzere Medine’ye geldiği sırada Rukiyye’nin defnedildiği bilinmektedir.¹⁷

¹¹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. V, s. 156.

¹² Müslim, Cenâiz 38; Ebû Dâvud, Cenâiz 29; Tirmizî, Cenâiz 12.

¹³ İbn Sa’d, *Tabakât*, c. X, s. 36.

¹⁴ İbnu’l-Esîr, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *Üsdü’l-Ğâbe fî Ma’rifeti Sahâbe*, I-VIII, thk, tlk: Ali Muhammed el-Muavviz-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1996, c. VII, s. 115.

¹⁵ Karakaş, Ahmet-İlhan, Handan-Turhan, Vedat, “Hayvan ve İnsan Isırıkları: Profeksi ve Tedavi Yaklaşımı”, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 2010, Sayı 67/3, s. 154.

¹⁶ İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdilllah b. Muhammed b. Abdilber el-Kurtubî (463/1071), *el-İstîâb fî Ma’rifeti Ashâb*, I-IV, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru’l-Ceyl, Beyrut 1992, c. IV, s. 1842; İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, c. VII, s. 115; İbn Hacer, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, (852/1449), *el-İsâbe fî Temyizi’s-Sahâbe*, I-IX, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut t.z., c. VIII, s. 83.

¹⁷ Belâzurî, Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Ensâbu’l-Eşrâf*, I-VIII, thk: Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2011, c. I, s. 340; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1841; İbnu’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, c. VII, s. 115; İbn Hacer, c. VIII, s. 83.

Kızamığın özellikle zatürre, beyin iltihabı gibi yan etkileri nedeniyle ölümüne neden olduğu bilinmektedir.¹⁸ Bu da Rukıyye'de kızamık veya kızamığa bağlı olarak gelişen ancak teşhisi konulmayan bir hastalığın onun vefatına sebep olduğuna işaret etmektedir.

Hız. Peygamber'in büyük kızı Zeyneb'in de vefat sebebine ilişkin rivâyetler bazı kaynaklarımızda yer almaktadır. Babası ile birlikte hicret etmeyen Zeyneb, Mekke'de o sırada Müşrik olan eşi Ebu'l-Âs'la birlikte kalmış ancak Ebu'l-Âs Bedir Savaşı'nda Müslümanların eline esir olarak geçtiğinde Hız. Peygamber onu kızı Zeyneb'i Medine'ye göndermesi şartıyla serbest bırakmıştı. Zeyneb beraberindekilerle Medine'ye gitmek için yola çıktığı sırada, Kureyş'ten onu geri getirmek amacıyla peşlerine düşen Hebbâr b. el-Esved ve Nâfi b. Abdulkays isimli müşriklerin ona yetiştirdiği rivâyet edilmiştir.¹⁹

Hâdisenin bundan sonraki seyrine dair rivâyetler farklılıklar arz etmektedir. İbn Hişâm, Hebbâr ve beraberindekilerin o sırada hevdeci içinde bulunan Zeyneb'i süngü ile korkuttuğunu ve bunun üzerine Zeyneb'in karnındaki bebeği düşürdüğünü nakleder.²⁰ Belâzurî'de Hebbâr'ın Zeyneb'e doğru attığı mızrağın yakınına düşerek onu korkuttuğu, hamile olan Zeyneb'in bu olaydan birkaç gün sonra bebeğini düşürdüğü yer alır. Aynı kaynak Hebbâr'ın mızrağını Zeyneb'in bindiği deveye attığını ve ürken devenin Zeyneb'i düşürdüğünü ve genç kadının kaburga kemiğinin kırıldığını da farklı bir rivâyet olarak aktarmaktadır.²¹ İbn Abdilber'e göre ise Zeyneb'in vefat sebebi, iki adamın ona vurmasıyla bir kayanın üzerine düşmesi ve hamile olan Zeyneb'in bu esnada bebeğini düşürmesi ve kanamasının başlamasıdır. Kanaması hicrî sekizinci yılda vefat edinceye kadar devam etmiştir.²²

Bu hâdiseyi aktaran kaynakların tamamı onu vefat sebebi olarak vermemektedir. Belâzurî,²³ olayı zikretmiş ancak Zeyneb'in vefatı ile bir ilgi kurmamıştır. Zeyneb'in hicreti ile vefatı arasında yaklaşık altı yıl bulunmaktadır. Anormal rahim kanamaları kategorisine dâhil olmakla birlikte düşük kanamasının bu kadar süre içerisinde geçmemesi ve altı yılın sonunda vefata sebep oluşunun kesinliğinden söz etmek mümkün görünmemektedir.²⁴

¹⁸ <http://www.unicef.org/turkey/ir/ec11.html> (19/05/2018);

<http://www.ttb.org.tr/STED/sted0100/st01009.html>. (19/05/2018).

¹⁹ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 337.

²⁰ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Himyârî (218/833), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk: Mustafa Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhafız Şibîlî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1426/2005, s. 550.

²¹ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 337-338.

²² İbn Abdilber, *el-İstâb*, c. IV, s. 1854.

²³ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340.

²⁴ Bkz. <http://www.trsgo.org/menu/151/anormal-rahim-kanamaları> (20/05/2018).

Hız. Peygamber'in yaklaşık bir buçuk yaşlarında iken vefat eden oğlu İbrahim'in vefat sebebi kaynaklarda yer almamakla birlikte onun, sütannesinin evinde iken yoğun dumana maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Enes b. Mâlik'in sözleri konuya ışık tutmaktadır:

"...sonra onu Ebû Seyf adındaki bir demircinin hanımı olan Ümmü Seyf'e verdi. Resulullah bir ara yola çıktı. Ben de onu takip ettim. Ebû Seyf'in yanına vardık; o, demirci körüğünü çekiyordu ve bu nedenle ev dumanla dolmuştu. Ben hemen, "Resulullah'ın önünde yürüyüşüm hızlandırdım ve "Ey Ebû Seyf, Resulullah geldi, körüğünü kapat" dedim. Ebû Seyf onu kapattı. Resulullah çocuğun getirilmesini istedi. Çocuk getirildiğinde Resulullah onu bağrına bastı."²⁵

Ebû Seyf'in mesleği demircilik olduğuna göre evi sürekli olarak dumanla doluyor olmalıdır. Yoğun dumana maruz kalmanın yetişkinler için dahi zararlı olduğu bilimsel olarak ispatlanmış²⁶ iken küçük bir bebeğin dumanla dolu bir evde yaşamasının onun sağlığında ciddi problemlere yol açacağı muhakkaktır. Her ne kadar İbrahim'in vefat sebebinin dumandan zehirlenme olduğunu söyleyemesek de en azından bunun önemli etkisi olduğunu ifade edebiliriz.

Hız. Peygamber'in diğer aile fertlerinin vefatlarına sebep olan hastalıkların ne olduğuna dair ne bir bilgi ne de bir işaret aktarılmıştır. Kızı Fâtıma, eşlerinden de Âişe'nin vefat etmeden önceki süreçte hasta oldukları ve ahirete intikallerinin ani bir ölümle olmadığı bilinmektedir.

Rivâyetlerde Hız. Peygamber'in hayatta olduğu zaman diliminde, Hız. Fâtıma'nın herhangi bir şekilde hasta olduğundan bahsedilmemektedir. Yine onun, babasının vefatından sonra Hız. Ebû Bekr dönemindeki yaşamına ilişkin anlatımlarda herhangi bir şekilde bir hastalığı zikredilmemiştir. Tüm bunlar, kendisinin vefatının Hız. Peygamber'den birkaç ay sonra oluşu ile birlikte düşünüldüğünde uzun süren bir hastalık dönemi geçirmediğini göstermektedir.

Bununla birlikte Fâtıma'nın hastalığının ne olduğu veya belirtileri ile ilgili herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak son günlerinde hastalığı ağırlaşmış olması ki, kendisinin eşi Hız. Ali'ye cenazesinin yıkanması ve kefenlenmesi ile ilgili vasiyette bulunduğu kaydedilmektedir.²⁷

Hız. Âişe'nin vefat etmeden önce hastalandığı ve son zamanlarında hastalığının çok ağırlaştığı, kendisine nasıl hissettiğini soran yeğenine, "Bu,

²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. I, s. 113-114; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (235/849), *el-Musannef*, I-XVI, thk: Hamed b. Abdillâh-Muhammed b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2004, c. IV, s. 641-642; Buhârî, Cenâiz 44; Müslim, Fedâil 62, Ebû Dâvud, Cenâiz 28.

²⁶ Bkz.,

<http://aves.istanbul.edu.tr/ImageOfByte.aspx?Resim=8&SSNO=17&USER=3393> (20/05/2018).

²⁷ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 341.

ölümdür" dediği aktarılmaktadır. Ancak onun da hastalığının mahiyetine dair bir kayıt bulunmamaktadır.²⁸

2. Cenazenin Yıkanması

Kişinin vefatından sonraki ilk aşama cenazesinin yıkanmasıdır. Resulullah'ın Mekke'de vefat eden aile bireylerinden cenazesinin yıkandığına dair rivâyet bulunan tek isim Hz. Hatice'dir. Kaynaklar onu, Ümmü Eymen ve Ümmü Fadl'ın yıkadıklarını kaydetmektedir.²⁹ Ümmü Eymen, Resulullah'ın azatlısı; Ümmü Fadl ise Mekke'de ilk Müslüman olan kadınlardan biri olup Abbâs b. Abdilmuttalib'in hanımıydı.³⁰

Hız. Peygamber'in ilk vefat eden kızı olan Rukiyye'nin cenazesini babasının azatlısı olan Ümmü Eymen yıkamıştı.³¹ Zeyneb bnt. Resulullah'ın cenazesini ise Ümmü Eymen ile üvey anneleri Sevde bnt. Zem'a ve Ümmü Seleme yıkamışlardır.³² Resulullah'ın Zeyneb'i yıkayanlara, "Onu tek sayıya denk gelecek şekilde üç, beş ya da isterseniz daha fazla yıkayın! Onu sidr suyuyla yıkayın. En son yıkamanız kâfurla olsun veya içinde bir miktar kâfur bulunan su ile yıkayın! Yıkama işi bitince de bana bildirin!" dediği rivâyet edilmektedir.³³ Yine Resulullah, onu yıkayanlardan Zeyneb'i sağ tarafından ve abdest uzuvlarından başlayarak yıkamalarını da istemiştir.³⁴ Hız. Peygamber'in bir diğer kızı Ümmü Gülsüm'ü yıkayanlar ise babasının halası olan Safiyye bnt. Abdilmuttalib ile Esmâ bnt. Umeyy'tir.³⁵ Bunun yanında Ensâr kadınlarının³⁶ ve Ümmü Atiyye'nin³⁷ onu yıkadıklarına dair de rivâyetler vardır. Ümmü Gülsüm'ün yıkanması esnasında da Resulullah'ın, "Onu üç, beş veya daha fazla kere yıkayın" dediğini aktarılmaktadır.³⁸ İbrahim'i yıkayan kişinin Hız. Peygamber'in amcası Abbâs'ın oğlu Fadl olduğu

²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 75; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 356.

²⁹ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 341.

³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 263; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, c. IV, s. 1925; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. VII, s. 366.

³¹ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340.

³² Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340.

³³ Mâlik b. Enes, Cenâiz: 2; Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemâm es-San'ânî (211/827), *el-Musannef*, I-XII, thk: Habîburrahman el-'Azamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1970, c. III, s. 402; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 35; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. IV, s. 393-394; Buhârî, Cenâiz 9; Müslim, Cenâiz 46; Ebû Dâvud, Cenâiz 33; Nesâî, Cenâiz 32; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 92.

³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 36; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. IV, s. 391-392; Buhârî, Cenâiz 31; Müslim, Cenâiz 53; Ebû Dâvud, Cenâiz 33; Nesâî, Cenâiz 31.

³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 38; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, c. IV, s. 1953.

³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 38.

³⁷ İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. VII, s. 374. Onun sadece cenazenin yıkanışını seyrettiğini de kaydedilmektedir. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, c. IV, s. 1953; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 92.

³⁸ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, c. IV, s. 1953; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. VII, s. 374.

rivâyet edildiği gibi, onu kendisine süt emziren Ümmü Bürde'nin yıkadığı rivâyeti de bulunmaktadır.³⁹

Hız. Fâtıma'nın cenazesinin yıkanmasına dair farklı bir rivâyet dikkatimizi çekmektedir. Buna göre Hz. Fâtıma, öleceğini anladığında Hz. Ali'ye gusül için gerekli eşyaları hazırlamasını söylemiş sonra gusletmiştir.⁴⁰ Bu rivâyetin esas alınması durumunda Fâtıma, öldükten sonra yıkanmamış, ölmenden önceki guslü ile iktifâ edilmiş demektir. İbn Sa'd'da da, Fâtıma'nın vefatından hemen önce eşi Ali'nin onun yanından çıktığı, babasının azatlısı olan Selmâ'nın, Fâtıma'nın isteği doğrultusunda ona gusül abdesti aldırıldığı ve Ali'nin de onu guslüyle defnettği şeklinde bir rivâyet bulunmaktadır.⁴¹ Ancak bu rivâyetler kişinin öleceği zamanı bilmesinin mümkün olmayacağı ve İslâm'daki cenaze yıkanması uygulamalarında kişi vefat etmeden hemen önce gusül almış olsa dahi cenazesinin mutlaka yıkanmaması gibi nedenlerden dolayı tartışmalıdır. Bununla birlikte Fâtıma'nın, kendisini kimlerin yıkayacağını vasiyet ettiği, buna göre eşi Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekr'in hanımı Esmâ bnt. Umeys'in onun cenazesini yıkadıkları⁴² ve yine vasiyetine uygun olarak içeriye başka kimseyi almadıkları da rivâyet edilmektedir. Bu nakillerde yer aldığına göre Hz. Âişe, Fâtıma'nın yıkanişına şahit olmak istemiş ancak o sırada üvey annesi olan Esmâ bnt. Umeys'in kendisine izin vermemesi üzerine Esmâ'yı, babası Hz. Ebû Bekr'e şikâyet etmişti. Hz. Ebû Bekr de Esmâ'nın yanına gelerek Resulullah'ın zevcelerinden birine neden izin vermediklerini sormuş ve hanımı da, bu durumun Fâtıma'nın vasiyetinden kaynaklandığını söylemişti.⁴³

Yıkama esnasında ailenin kadın bireylerinin saçlarına dair görebildiğimiz ayrıntı, Resulullah'ın kızı Zeyneb'in saçlarının ön ve yanlardan üç örgü yapılarak öndeki örgünün arkasına atıldığıdır.⁴⁴

Hız. Peygamber'in aile bireylerinin cenazelerini yıkayan isimlere baktığımızda bu kişilerin, ailenin yakınları olduklarını görmekteyiz. Aralarında Hz. Fâtıma dışında eşi tarafından yıkanan başka bir isme rastlayamadık. Yukarıda adı

³⁹ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 370.

⁴⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 410; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 341.

⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 27; Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, thk: Şuayb el-Arnâvût-Muhammed Nuaym el-Urkusûsi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1413, c. II, s. 129.

⁴² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 409-410; İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Numeyrî el-Basrî (262/876), *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, I-II, thk: Ali Muhammed Denrel-Yâsin Sadüddîn Beyân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2012, c. I, s. 73; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 344; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu't Taberî*, I-XI, thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Maârif, Mısır 1966, c. III, s. 240; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. VIII, s. 148.

⁴³ İbn Abdilber, *el-İstâb*, c. IV, s. 1897-1898.

⁴⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 402; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 35; Buhârî, Cenâiz 15; Nesâî, Cenâiz 36.

geçenler ya Resulullah'ın azatlıları ya da eş, hala, amcaoğlu, amca hanımı, sütanne gibi yakınlardır. İçlerindeki en uzak bağı olan Esmâ bnt. Umeys, Ümmü Gülsüm'ün cenazesini yıkadığında babasının amcasının oğlu olan Cafer b. Ebî Tâlib ile evliydi. Fâtıma'nınkinde ise hem babasının en yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekr'in hanımı hem de üvey annesi olan Âişe'nin üvey annesiydi. Dolayısıyla diğer yıkayanlardan daha uzak olsa da ailenin yakınlarından biriydi. Ayrıca Esmâ, Medine'de çokça cenaze yıkayan biri olarak bilinen bir isimdi.⁴⁵ Buna bağlı olarak toplumda cenazelerin yakınları tarafından yıkandığını söylememiz mümkündür.

3. Kefenlenmeleri

Hız. Peygamber'in aile bireylerinin kefenlenmeleriyle alakalı olan rivâyetlerin sayısı oldukça azdır. Bu rivâyetlerde kefenleme için kullanılan bezlere dair bir anlatıma rastlayamadık. Ancak Resulullah'ın ve o dönemde vefat eden bazı isimlerin cenazelerinin kefenlendiği bezlerle ilgili malumâtta⁴⁶ yola çıkarak aynı tür kumaşların kullanıldığını düşünmek mümkündür. Bu bezler genellikle Yemen'den getirilerek Medine'de satılan sehûlî, suharî ve hibere türündendi. Sehûl, hem bir kabilenin hem de Yemen'de beyaz pamuk üretimi yapılan bir yerin ismi olup burada üretilen bezler bu yere nisbet edilmiştir. Suharî ise yine Yemen'de üretildiği bir köyün adına nispet edilen bir bez türüdür.⁴⁷ Hibere denilen bezler ise Yemen'de dokunmakta olup renkli ve çizgiliydi.⁴⁸

Kefenleme ile ilgili az sayıdaki rivâyetlerden biri Fâtıma'nınki ile ilgilidir. Onun ölmeden önce gusûl abdesti alıp kefenini giydiği, koku süründüğü ve bu kefenin çıkarılmamasını istediği rivâyet edilmişse de değindiğimiz nedenler, bu rivâyetin sahihliği konusunda şüphe uyandırmaktadır.⁴⁹ Bununla birlikte onun, vasiyeti üzerine vefatından sonra eşi ve Esmâ bnt. Umeys tarafından yıkandığına dair rivâyete göre ise her ikisi Fâtıma'yı kefenlemişlerdi.⁵⁰ Zeyneb bnt. Cahş'ın,

⁴⁵ Bkz., Öztürk, Levent, *İslâm Tıp Tarihi Üzerine İncelemeler*, Ensar Yay., İstanbul 2013, s. 95.

⁴⁶ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 422; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, s. 245-246; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, s. 421-422; İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fi't-Târih*, I-X, thk: Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1987, c. II, s. 195; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureyşî (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV thk: Ali Şîrî, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1408/1988, c. VIII, s. 125-126.

⁴⁷ Bkz., İbn Sa'd, *Tabakât*, c. III, s. 340; Ali, Salih Ahmed, *el-Mensûcâtu ve'l-Elbisetü'l-Arabîyyetü fi'l-Uhûdi'l-İslâmiyyeti'l-Ülâ*, Şirketü'l-Matbûât, Beyrut, 2003, s. 79.

⁴⁸ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. I, s. 383. Hibere hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Güngör, Haydar, "Hz. Peygamber (S.A.S) Döneminde Kullanılan Kıyafetler", *Abant İzzet Baysal Üniv. İFD*, 2016, 4/8, s. 51-52.

⁴⁹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 410; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 28; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 341; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 159.

⁵⁰ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 344. İbn Hacer, *el-İsâbe*, Fâtıma'yı sadece Hz. Ali'nin yıkadığına dair de bir rivâyet nakletmektedir. Bkz., İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 159.

sağlığında kendi kefenini hazırladığı fakat o sırada Halife olan Hz. Ömer'in de kendisine bir kefen gönderebileceğini söyleyip, "Şayet Ömer, kefen gönderirse benim hazırladığımı tasadduk edin" dediği rivâyet edilmiştir.⁵¹ Hz. Âişe'nin, "Kefenlenip koku sürüldükten ve Zekvân mezarımı düzelttikten sonra o hürdür"⁵² şeklinde bir vasiyeti bulunmaktadır. Hz. Ömer, Zeyneb bnt. Cahş'ın vefatında yaptığı konuşmada onun kefenlenip kokusunun sürülmesini üstlenenlerden bahsetmiştir.⁵³ Bu rivâyetler Cahiliye döneminde olduğu gibi İslâm'dan sonra da kefenleme sırasında koku sürüldüğüne işaret etmektedir.

4. Tabutları

Bugün tabut olarak isimlendirebileceğimiz ölüyü taşıma gereci için kaynaklarda serîr ve na'ş kelimeleri kullanılmaktadır. Her ne kadar sözlükler bu gerecin üzerinde ölü bulunmayanına serîr, ölü bulunanına na'ş denildiğini ve na'ş'ın yüksek olduğunu ifade etseler⁵⁴ de rivayetlerde her ikisi de ölü'nün üzerine konularak kabre götürüldüğü gereç manasında yer almaktadır.

Rivâyetlerde, genel olarak Hz. Peygamber ailesinin cenazelerinde kabirlerine ne ile taşındıklarına dair bilgiler yer almazken farklılık içeren anlatımlar nadiren de olsa bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in etrafı açık olan küçük bir tabutla taşındığı bildirilmektedir. Esmâ bnt. Umeys'in gösterdiği ve Medine için yeni bir tabut şeklinin kullanılmasına dair rivâyetler, tabutların tavsif edildiği bu nadir nakillerdendir. Bu yeni tür tabutun aile üyelerinden Zeyneb bnt. Resulillah'ın vefatında kullanıldığı da rivâyet edilmekle⁵⁵ birlikte kabul edilen görüş onun, Hz. Fâtıma'nın cenazesi için kullanılmış olmasıdır.

Hz. Fâtıma'nın, vefat etmeden önce Esmâ bnt. Umeys'e, temiz bir tabut üstünde taşınmayı vasiyet ettiği, Habeş muhâciri Esmâ'nın da Habeşistan'da iken gördüğü, kadınların cenazelerinin taşındığı bir tür tabutu, yaş bir hurma ağacının dallarından yaparak ona gösterdiği ve Fâtıma'nın da onayladığı rivâyet edilmektedir.⁵⁶ Konuya dair rivâyetlerin bazılarında ise Fâtıma'nın talebinin nedeni, ölen kadınların kefenlerinin onların vücut hatlarını belli etmesi ve bu

⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 105; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 212; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 93.

⁵² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 413; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 75; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. IV, s. 533.

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 107.

⁵⁴ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sadır, Beyrut 1414, c. VI, s. 355; Zebidî, Murtaza Muhammed b. Muhammed (1205/1791), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XL, Matbaatu Hukûmeti Kuveyt, Kuveyt 1975, c. XVII, s. 417.

⁵⁵ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340.

⁵⁶ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 344.

nedenle kadınların, erkekler gibi üstü açık serîr denilen taşıma gereci ile taşınmalarından hoşlanmamasıdır.⁵⁷

Esmâ bnt Umeys'ten, Resulullah'ın kızı Ümmü Gülsüm'ü bir serîr üzerine koyduktan sonra üzerini hurma lifleriyle örttüğüne dair bir rivâyet nakledilmiştir.⁵⁸ Bu da yukarıda bahsi geçen kadın tabutlarından önce de kimi kadın cenazelerinde tabuta konulan kefen üzerine örtülen çeşitli malzemelerle vücudun belli olmamasının sağlandığını göstermektedir.

Resulullah'ın Hz. Ömer döneminde vefat eden eşi Zeyneb bnt. Cahş, cenazesinin Hz. Peygamber'in cenazesinin üzerinde taşındığı, ortası hurma lifinden örülmüş serîr ile kabre götürülmesini vasiyet etmiştir.⁵⁹ Üzeri ve yanları açık olan bu serîrde daha önce de Hz. Ebû Bekr'in na'şî taşınmıştı.⁶⁰ Zeyneb'in bu serîr ile kabre götürülmesinden sonra diğer insanlar da bununla taşınmaya başladı ve bu durum Medine Valisi Mervân'ın, sadece şehrin ileri gelenlerinin cenazelerinde bu serîrin kullanılmasına izin vermesi, diğer insanların cenazeleri için başka serîrler yaptırmasına kadar devam etti.⁶¹

Bir rivâyette Hafsa'nın tabutunun şekline dair bir anlatım kaydedilmiştir. Buna göre Hafsa serîr üzerindeki bir tabutun içerisinde taşınmıştır.⁶² Âişe'nin "Beni kırmızı kadife ile taşımayın"⁶³ şeklindeki vasiyeti, kendi döneminde insanlarda tabutun altına böyle bir kumaş serilmesi şeklinde bir âdetin mevcut olduğunu düşündürmektedir. Ebû Saîd el-Hudrî'nin kendi ailesinin cenazeleri taşınırken altlarına kırmızı kadife konulmamasını vasiyet etmesi⁶⁴ de böyle bir âdetin var olduğuna bir başka delil sayılabilir.

5. Cenaze Namazları

Medine'de vefat haberleri insanlara duyurulur ve onların cenaze namazı için toplanmaları istenirdi.⁶⁵

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 28; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, IV, s. 1897; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. VII, s. 221; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 128; Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtul-Meşâhiru ve'l-A'lâm*, I-VI, çev. Muzaffer Can, Cantaş Yay., İstanbul 1994, c. V, s. 62.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 38.

⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 106; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368.

⁶⁰ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî (276/889), *el-Mearif*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2011, 100; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil*, c. II, s. 267.

⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, 106; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368.

⁶² Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 362.

⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 74.

⁶⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 439.

⁶⁵ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 381; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, 1912; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, 185. Medine'deki İslâm'ın ilk dönemlerindeki cenaze ve defin uygulamaları için bkz. Köse, Feyza Betül, *Medine'de Sosyal Hayat –Dört Halife Dönemi–*, Mana Yay., İstanbul 2016, s. 187-199.

Hız. Peygamber'in eşlerinden cenaze namazı kılınmayan tek isim Hız. Hatice'dir. O dönemde henüz cenaze namazı uygulaması olmadığından Hız. Hatice, cenaze namazı kılınmadan toprağa verilmişti.⁶⁶ Zira Mekke döneminde İslâm'daki gibi bir cenaze namazı kılınmadığı bilinmektedir. İslâm tarihinde ilk kılınan cenaze namazının kimin namazı olduğuna dair kaynaklar arasında bir ihtilafın varlığı görülmektedir. Hız. Peygamber'in, Medine'ye hicretinden bir ay önce burada vefat eden Berâ b. Ma'rûr'un kabrini şehre geldikten kısa bir süre sonra ziyaret ettiği ve burada cenaze namazını kıldığı rivâyet edilmektedir.⁶⁷ Hicretten yaklaşık 9 ay sonra, Bedir Savaşı'ndan ise önce vefat ettiği⁶⁸ bildirilen Es'ad b. Zûrâre'nin, Hız. Peygamber'in cenaze namazını kıldığı ilk kişi olduğu rivâyeti de kaynaklarda yer almaktadır.⁶⁹ Bazı araştırmacılar bu bilginin varlığını delil göstererek Hız. Peygamber'in Berâ için kabri başında namaz mı kıldığı yoksa dua mı ettiğinin açık olmadığını ifade etseler⁷⁰ de Berâ ile ilgili rivâyette "dört tekbir aldı ve namazını kıldı" ibaresi yer almaktadır ve bu da cenaze namazının kılındığına işaret etmektedir. Bununla birlikte her halükârda ilk cenaze namazı Medine'de kılınmış olmaktadır.

Aile bireylerinin cenaze namazları, hayatta iken Resulullah tarafından, vefat ettikten sonra da dönemin halifesi; halifenin başka bir şehirde olması durumunda ise şehrin yöneticisi veya vekili tarafından kıldırılmıştır. Hanımı Zeynep bnt. Huzeyme,⁷¹ kızları Zeynep,⁷² Ümmü Gülsüm,⁷³ oğlu İbrahim;⁷⁴ torunları Ali b. Ebi'l-Âs, Abdullah b. Osman'ın⁷⁵ cenaze namazlarını Hız. Peygamber kıldırılmıştır. Resulullah hayatta iken başkası tarafından kıldırılan aile bireylerine ait tek cenaze namazı kızı Rukiyye'ninki olup bunun nedeni de Hız. Peygamber'in o sırada Bedir'de bulunmasıdır. Rukiyye'nin cenaze namazının imamlığını eşi Hız. Osman üstlenmişti.⁷⁶

Resulullah vefat ettikten sonra ahirete intikal eden aile fertlerinin namazlarını kıldırın kişi, dönemin halifesi, şehrin yöneticisi veya vekilleridir.

⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 19; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 345; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 62.

⁶⁷ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. I, s. 153; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. II, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. I, s. 149.

⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. III, s. 565; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. I, s. 81; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. I, s. 32-33.

⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. I, s. 32-33.

⁷⁰ Bkz., Öztürk, Levent, "Hz. Peygamber Döneminde Cenazeler ve Kabirler: Bakî'a Uçan Vücüd-i Câvidânîler", *İSTEM*, 2004, 2/4, s. 135.

⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, X, s. 112; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 363.

⁷² İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. VII, s. 132.

⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, 39; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1952.

⁷⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 532; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 381.

⁷⁵ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340.

⁷⁶ Vâkidî, Muhammed b. Ömer b. Vâkid (207 / 822), *Kitâbu'l-Meğâzî*, I-III, thk: Marsden Jones, *Âlemu'l-Kütüb*, Beyrut 1984, c. I, 155; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1842.

16/637 yılında vefat eden Mâriye ile 20/641 yılında vefat eden Zeyneb bnt. Cahş'ın namazını kıldırın isim Halife Hz. Ömer'di.⁷⁷ Sevde bnt. Zem'a'nın 23/643 senesinde Medine'de vefat ettiği ve namazını dönemin halifesi Hz. Ömer'in kıldırıldığı bilgisinin yanında onun, Hz. Osman döneminde vefat ettiği de rivâyet edilmektedir.⁷⁸ Ümmü Habîbe, Hafsa ve Cüveyriye'nin cenaze namazları, Medine Valisi Mervân b. Hakem tarafından kıldırılmıştı. Resulullah'ın bu hanımları sırasıyla 44/664, 45/665 ve 56/675 yıllarında ahirete intikal etmişlerdi.⁷⁹ Âişe vefat ettiğinde Medine Valisi Mervân b. Hakem umre ziyareti sebebiyle şehirde bulunmadığından dolayı namazını Mervân'ın vekili Ebû Hureyre kıldırmıştır.⁸⁰

58/677 veya 59/678 yılında vefat eden Ümmü Seleme'nin, cenaze namazını dönemin Medine Valisi Velîd b. Utbe b. Ebî Süfyân'ın kıldırılmamasını vasiyet ettiği, bu durumdan utanan Velîd'in de cenaze namazı kılınacağı zaman bir başka yere gittiği ve namazı Ebû Hureyre'nin kıldırıldığı rivâyet edilmektedir.⁸¹ Yine onun, namazını Saîd b. Zeyd'in kıldırmasını vasiyet ettiği ancak Saîd'in kendisinden daha önce vefat etmesi nedeniyle bu vasiyetin gerçekleştirilemediği de kaydedilmektedir ki bu gelişme üzerine Ümmü Seleme'nin vasiyetini değiştirmiş olması da muhtemeldir.⁸² Bununla birlikte namazı Velîd'in kıldırıldığına dair rivâyet bulunmaktadır.⁸³

Cenaze namazının idareci veya vekilinin kıldırmadığı aile üyelerinin ilki Hz. Fâtıma'dır. Kendisinin cenaze namazını, Halife Ebû Bekr değil, babasının ve eşinin amcası olan Abbâs b. Abdilmuttalib⁸⁴ veya Hz. Ali'nin⁸⁵ kıldırıldığına dair rivâyetler mevcuttur. Bunda Hz. Fâtıma'nın, Hz. Ebû Bekr ile olan dargınlığı⁸⁶ etkindir. Hatta

⁷⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III, s. 480; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 109; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. IV, s. 494; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368, 381; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. VII, s. 128; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, II, s. 212; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 185.

⁷⁸ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 346.

⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 84, 116; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 362, 371, 374.

⁸⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 471; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, s. 75; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 356; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1885; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 208.

⁸¹ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 366; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 229; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 241.

⁸² Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 208; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 242.

⁸³ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 366.

⁸⁴ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 341; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1898; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. VII, s. 221; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 159.

⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 30; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. VII, s. 221.

⁸⁶ Hz. Fâtıma, Resulullah'ın vefatından sonra babasına ait olan Fedek arazisini Hz. Ebû Bekr'den istemiş, Halife ise, "Ben Resulullah'tan 'Biz Peygamberler miras bırakmayız, bizim bıraktığımız sadakadır' dediğini işittim" diyerek onun isteğini yerine getirmemişti. Bu hâdisi sebebiyle Hz. Fâtıma ile Hz. Ebû Bekr'in aralarında bir dargınlık meydana gelmişti. İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 28; Buhârî, *Humus*: 1, Meğâzi: 14, Ferâiz:3; Müslim, *Cihâd* 53, 54; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, c. I, s. 196; Muhibbu't-Taberî, Ebû Cafer Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed (694/1294), *er-Riyâdu'n-Nadra fî Menâkıbi'l-Aşera*, I-III, thr: Abdulmecid el-Halebî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1997, I, s. 165; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. VIII, s. 186; Zehebî, *Târîh*, c. V, s. 33.

Hız. Ebû Bekr'e haber verilmemesini Fâtıma'nın vasiyet ettiği şeklinde bir rivâyet de bulunmaktadır.⁸⁷ Belâzurî'de "Onun vefat ettiğini Ebû Bekr ve Ömer bilmiyorlardı" şeklinde bir kayıt da mevcuttur.⁸⁸ Bu yöndeki rivâyetlerin aksine, Fâtıma'nın hastalığı sırasında Halife'nin onu ziyarete geldiği ve evden ayrılırken dargınlıklarının bitmiş olduğu ayrıca Hız. Ebû Bekr'in, Fâtımâ'nın cenaze namazını kıldırıldığı şeklinde de rivâyetler mevcuttur.⁸⁹

50/670 yılında vefat eden Safiyye bnt. Huyey'in cenaze namazını kıldırın isim Saîd b. el-Âs olup, kaynaklar namazı neden Vali Mervân'ın kıldırmadığı hakkında bir bilgi vermemektedir.⁹⁰ 61/680 yılında vefat eden Meymûne'nin namazını ise yeğeni Abdullah b. Abbas kıldırmıştır. Bunun muhtemel nedeni ise, onun cenazesinin, Serif⁹¹ denilen yere götürülerek evlendiklerinde Hız. Peygamber ile ilk gecelerini geçirdikleri noktaya defnedilmiş olmasıdır.⁹²

Cenaze namazlarının nerede kılındığına dair fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Mevcut rivayetlerden biri Ümmü Seleme'nin,⁹³ bir diğeri de Ümmü Seleme ve Âişe'nin cenaze namazlarının Bâkî kabristanında kılındığını içermektedir.⁹⁴ Hız. Peygamber'in ailesinden herhangi birinin cenaze namazının Mescid-i Nebevî'de kılınmadığını söylemek mümkündür. Zira bu namazların Mescid'te kılınmadığı, genellikle Mescid'in Doğu tarafındaki "Cenaze yeri" olarak isimlendirilen yerde kılındığı bilinmekle birlikte Hız. Âişe, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın cenaze namazının Mescid'te kılınmasını istediğinde Medinelilerin bu istek karşısında şaşkınlıkları ve bunu kabule yanaşmamaları da cenaze namazlarının Mescid'te kılınmadığına işaret eden rivâyetlerdendir.⁹⁵ Ayrıca Hız. Peygamber'in amcasının oğlu olan Kesîr b. Abbâs da Mescid'te cenaze namazı kıldığını hiç hatırlamadığını söylemiştir.⁹⁶

⁸⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 521.

⁸⁸ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 344. Bu kaydın doğru olması durumunda bu kayıtle, Fâtıma'nın cenazesinin yıkıldığı esnada Hız. Ebû Bekr'in, hanımı Esmâ'ya gelerek neden Âişe'yi içeriye almadığını sorduğuna dair rivâyet arasında çelişki doğmaktadır.

⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 28-29.

⁹⁰ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 375.

⁹¹ Mekke'den altı mil uzaklıkta bir mevkinin adıdır. Hamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkût (626/1229), *Mu'cemu'l-Buldân*, I-V, Dâru Sâdır, Beyrut, 1977, c. III, s. 212.

⁹² Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. s. 377; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, 1918.

⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 93.

⁹⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 525; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 93; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 192.

⁹⁵ Müslim, Cenâiz 101; İbn Şebbe, *Târihu'l-Medîne*, c. I, s. 8; Semhûdî, Nûruddin Ali b. Ahmed (911/1506), *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, I-IV, Müessesetü't-Târihi'l-Arabî, Beyrut, 2009, I/2, s. 104.

⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. IV, s. 597.

6. Definleri

Hz. Peygamber'in ailesinden Mekke'de vefat edenlerin nereye defnedildiklerine dair açıklık bulunmamaktadır. Bunların içinden sadece Hz Hatice'nin ve Meymûne'nin defin yerlerine dair birer nakil vardır. Buna göre Hakîm b. Hizâm, Hatice'nin Hacûn⁹⁷ denilen yerde defnedildiğini bildirmiştir.⁹⁸ Mekke'de vefat ettiği rivâyet edilen Meymûne'nin na'sı ise Serif'e götürülerek burada toprağa verilmiştir.⁹⁹ Medine'de vefat edenlerden defin yeri kaydı bulunanların, Bâkî Mezarlığı'nda defnedildikleri anlaşılmaktadır. Zeynep bnt. Huzeyme,¹⁰⁰ Rukiyye,¹⁰¹ İbrahim,¹⁰² Reyhâne,¹⁰³ Mâriye,¹⁰⁴ Zeyneb bnt. Cahş,¹⁰⁵ Hafsa,¹⁰⁶ Safiyye,¹⁰⁷ Âişe,¹⁰⁸ Ümmü Seleme¹⁰⁹ Medine'de bu mezarlığa defnedilen aile üyeleridir. Hz. Âişe, Resulullah'ın diğer hanımlarının yanına defnedilmeyi vasiyet etmişti.¹¹⁰

Rivâyetler cenazenin, herhangi bir namaz vaktini beklenmeden cenaze namazı kılınarak defnedilebildiğini göstermektedir. Örneğin Fâtıma'nın cenazesi gece defnedilmişti.¹¹¹ 57/676 veya 58/677 senesinde vefat ettiği rivâyet edilen Hz. Âişe'nin cenazesi, kendisinin vasiyetine uyularak öldüğü günün gecesinde defnedilmiştir. Hâdise Ramazan ayında vukû bulduğu için defin işleri vitir namazından sonra başlamıştı.¹¹²

Namazının kılınmasından sonra namaza katılanların çoğu, cenaze kabre götürülürken de ona eşlik etmekteydiler. Zeyneb bnt. Cahş'ın cenaze namazını

⁹⁷ Burası Mekke'nin yükseklerinde bir dağ olup Mekkelilerin defnedildiği bir yerd. Bkz. Hamevî, c. II, s. 225.

⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 19; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 345; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, c. IV, s. 1825; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. VII, s. 86; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 112; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 62.

⁹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 135; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 377. Meymûne'nin Serif'te vefat ettiği de rivâyet edilmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 130, 131, 135; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, c. IV, 1918; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 245.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 112; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 363.

¹⁰¹ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340.

¹⁰² Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 381.

¹⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 126.

¹⁰⁴ Belâzurî, *Ensâb*, I, s. 381; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 185.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 106; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. VII, s. 128.

¹⁰⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 84; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 362.

¹⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 125.

¹⁰⁸ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 356; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 193; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 141.

¹⁰⁹ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 366.

¹¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 73.

¹¹¹ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 521; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 30; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 341; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, c. IV, s. 1898; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. VII, s. 221; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 127.

¹¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 76; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 357; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, c. IV, 1885; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, 193.

kıldırın Hz. Ömer, cenazeyi kabre götürülenlerin arasındaydı ve defin sırasında toplumun ileri gelenleriyle birlikte ayakta durmaktaydı. Bu sırada Zeyneb'in kardeşi Ebû Ahmed, cenazeyi taşımak istemiş ancak Hz. Ömer, gözlerinin iyi görmemesi nedeniyle ona, insanların onu ezebileceği ve kenara çekilmesi yönünde uyarıda bulunmuştu. Ömer'in ikazı üzerine Ebû Ahmed de, "Ey Ömer! Ailemize şeref onun vasıtasıyla geldi, böyle yapmak içimi soğutuyor" demişti.¹¹³ Zeyneb'in vasiyeti doğrultusunda na'shının kabre götürülmesi sırasında ateş yakılmamıştı¹¹⁴ ki bu vasiyet, o dönemde Medine'de böyle bir âdetin varlığına işaret etmektedir. Hz. Ömer'in, insanları cenazenin önünden yürümeye zorladığı rivâyet edilmiştir.¹¹⁵ Hafsa'nın cenazesini kıldırın Vali Mervân'ın kabrine kadar alaya eşlik ettiği ve defin tamamlanıncaya dek oradan ayrılmadığı kaydedilmiştir.¹¹⁶ Meymûne ise Mekke'de vefat etmiş ancak Serif denilen bölgeye götürülerek orada defnedilmiştir. Yeğeni Abdullah b. Abbas yolculuk esnasında cenazeyi taşıyanları, "Ona nâzik davranın, onu sarsmayın, zira o sizin annenizdir. Resulullah'ın katında onun kıymetli yeri vardır" diyerek sıkça uyarmıştır.¹¹⁷ Hz. Âişe'nin defniyle ilgili bazı ayrıntılar da kaynaklarda yer almaktadır. Buna göre hurma dallarına sarılı bezlerle meşaleler yakılmış ve bu meşaleler kabrine götürülüşü esnasında cenazeye eşlik etmişlerdir.¹¹⁸ Her ne kadar burada definin geceye denk getirilmesi nedeniyle meşalelerin aydınlatma işlevi olsa da cenazeye birlikte kabre gidenlerin ateş yakmaları İslâm öncesi dönemden kalan bir âdetti. Cahiliye dönemindeki ateşle cenazeyi takibin farkı, para karşılığında ağlayan kişilerin de ateşle birlikte kabre kadar yürütülmesi ve ölü için sesli ve feryad figan ederek ağlamalarının onlardan istenmesiydi.¹¹⁹ Hz. Peygamber, "Cenazeleri ateş ve sesle takip etmeyin" diyerek bunu yasaklamıştı.¹²⁰ Bununla birlikte Hz. Âişe'nin cenazesi haricinde, bu âdetin değişime uğrayarak da olsa İslâmî dönemde devam ettiğini gösteren bir başka rivâyet de Ebû Musâ el-Eş'arî'nin, cenazesini ateş ve ağlayarak takip edilmemesi şeklindeki oğluna vasiyetine dairdir.¹²¹ Aynı şekilde Ebû Hureyre de na'shının ateşle takip edilmemesini vasiyet etmiştir.¹²² Hz. Âişe, hayatta iken bu meşalelerin na'shına yaklaştırılmamasını istemişti.¹²³

¹¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 110; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368-369.

¹¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 106.

¹¹⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. II, s. 445.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 84; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 362; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 52.

¹¹⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 442; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 377; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 245.

¹¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 75; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 357; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 192.

¹¹⁹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. V, s. 156.

¹²⁰ Ebû Dâvud, *Cenâiz* 46.

¹²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. IV, s. 108.

¹²² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 418, 419.

¹²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 74.

Cenazenin kabre götürülüşü esnasında tabutu taşıyan kişilerin yolda değiştirilmesi de bir başka gelenektir.¹²⁴

Hiz. Peygamber, aile fertlerinin definlerinde bulunmuştur. Katılmadığı tek defin kızı Rukiyye'ninkidir. Rukiyye vefat ettiğinde Bedir'de bulunan Hiz. Peygamber, Zeyd b. Hârise'yi zaferi müjdelemesi için Medine'ye göndermişti. Zeyd b. Hârise'nin şehre gelerek Bedir zaferini haber verdiği an, Rukiyye'nin defnedildiği zamana denk gelmişti.¹²⁵ Resulullah da döndükten sonra kızının kabrini ziyaret etmiştir.¹²⁶ İbrahim'in defni sırasında Hiz. Peygamber, onun Osman b. Maz'un'un yanına defnedilmesini istemişti. Defin sırasında kabre inmeyen ancak amcası Abbâs ile birlikte kabrin başında oturan Resulullah, kabre konulan kerpiç tuğlalar arasında boşluk gördüğünde onun kapatılmasını istemiş ve bunun fayda veya zararı bulunmayan bir şey olduğunu ancak Allah'ın bir iş yapıldığında onun sağlam yapılmasını istediğini söylemiştir. Oradakilerden kendisine bir taş getirmelerini de isteyen Hiz. Peygamber, bu taşı İbrahim'in kabrinin başına dikmiş ve definden sonra kabre su serpmiştir.¹²⁷ Resulullah, torunu Abdullah b. Osman'ın da mezar taşını dikmiştir.¹²⁸

Hiz. Peygamber'in aile üyeleri defnedilirken o toplumun genel âdeti olduğu üzere kabre müteveffânın en yakın erkek akrabaları inmiştir. Zeyneb bnt. Cahş'ın cenazesinde Halife Hiz. Ömer'e kabre kimin ineceği sorulduğunda verdiği, "Hayatta iken yanına kim girebiliyorsa o" cevabı bu genel geçer kurala işaret etmektedir.¹²⁹ Cenazesine dair rivâyet bulunan aile üyelerinden Resulullah'ın kabrine indiği isimler Hiz. Hatice ve Zeyneb'tir.¹³⁰ Bununla birlikte Ümmü Gülsüm bnt. Resulullah'ınkine Hiz. Ali, Fadl b. Abbâs ve Üsâme b. Zeyd'in indiğine dair rivâyette,¹³¹ bu isimlerden hiç birisinin Ümmü Gülsüm'ün mahremi olmaması dikkat çekicidir. Hanımlarından Zeyneb bnt. Cahş'ın tedfiniyle ilgili rivâyette Üsâme b. Zeyd'in adı da kabre inenler arasında geçmektedir.¹³² Belâzurî, "Zira o,

¹²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 84; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 230; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 52.

¹²⁵ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1841; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. VII, s. 115; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 83.

¹²⁶ Vâkidî, c. I, s. 155; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 37; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1841; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 252; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 83.

¹²⁷ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 381.

¹²⁸ İbnu'l-Esîr, c. VII, s. 115.

¹²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. I, s. 108. Bu sorunun Hiz. Ömer tarafından Resulullah'ın eşlerine sorulduğu ve onların da bu cevabı vermeleri üzerine Ömer'in "Doğru söylediler" dediği de aynı kaynakta yer almaktadır. Ayrıca bkz., Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 480.

¹³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 19; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 340, 345; İbnu'l-Esîr, c. VII, s. 132; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VIII, s. 62.

¹³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 39; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1952; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. VII, s. 374.

¹³² Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c. VII, s. 28.

Zeyneb'in mahremiydi. Zeyneb daha önce onun babasının eşiydi" diyerek açıklama yapmıştır.¹³³

Hız. Peygamber'in ailesinden bazılarının cenaze merasimlerine katılımın yoğun olduğunu kaynaklar özellikle belirtmişlerdir. Burada Zeyneb bnt. Cahş ve Âişe isimleri ön plana çıkmaktadır. Zeyneb bnt. Cahş'ın defnine kalabalık bir insan topluluğunun katılmış, Hız. Ömer de kırbaçıyla insanları düzene sokmuştur.¹³⁴ Âişe'nin cenaze merasiminin de büyük bir kalabalıkla icrâ edildiği, sadece şehir halkı değil Medine'nin çevresinde ve el-Avâlî denilen yüksek bölgesinde yaşayanlar arasından da çoğu kimsenin hazır bulunduğu ve insanlardan çoğunun ağladığı kaydedilmiştir.¹³⁵

Çok sıcak bir yaz gününde vefat ettiği bildirilen Zeyneb bnt. Cahş'ın defninde Halife Hız. Ömer, definle uğraşan insanların sıcaktan etkilenmemeleri için kabrin üzerine bir gölgelik diktirmiş ve üzerini bezle örttürmüştü.¹³⁶ Bu tür bir gölgeliğin ailenin diğer üyelerinin cenazelerinde de dikildiğine dair bir bilgiye rastlayamadık.

Kabirlerin içerisine bir şey serilmesi hoş görülmemiştir. Abdullah b. Abbas, teyzesi Meymûne'nin kabrine, bir başka yeğeni tarafından ridâsının serildiğini gördüğünde buna izin vermemiş ve ridâyı alıp dışarı atmıştı.¹³⁷ Bu ridânın, Meymûne'nin aşağı doğru düşen başının altına, onu yukarı kaldırması için katlanarak koyulduğu ancak İbn Abbâs'ın onu dışarı atıp yerine bir taş yerleştirdiği rivâyet edilmektedir.¹³⁸ Abdullah b. Zübeyr ise teyzesi Hız. Âişe'nin kabrinin üzerine bir örtü serdiklerini bildirmiştir.¹³⁹

Cenazelerin defni sırasında insanların yasına saygı gösterilmesine dikkat edildiği ve burada gösterişe kaçan durumlara izin verilmediği görülmektedir. Örneğin Hız. Ömer, Zeyneb bnt. Cahş'ın defni sırasında, kırmızı toprak rengine boyanmış iki kat elbise giyinen ve saçlarını elleriyle düzeltip şekillendiren Kureyşli bir genci, "Sanki biz oyun oynuyormuşuz gibi buraya geldin. Oysa ileri gelen insanlar annelerini defnediyorlar" diyerek azarladığı ve kırbaçını gencin üzerine kaldırdığı rivâyet edilmektedir.¹⁴⁰

Hız. Peygamber'in, vefat dolayısıyla ağlanmasına izin verdiği ancak bunun bağırıp çağırarak yapılmasını yasakladığı bildirilmektedir. Ölünün arkasından bu

¹³³ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368.

¹³⁴ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368-369.

¹³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 75; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 357; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 192-193.

¹³⁶ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. II, s. 431; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, 106, 109; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. IV, s. 551; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 368.

¹³⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 478; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 377.

¹³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 135.

¹³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 79.

¹⁴⁰ Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 369.

şekilde ağlamanın Cahiliye âdeti olduğunu ifade eden Resulullah defâatle İslâm'da bunun yeri olmadığını vurgulamıştır.¹⁴¹ Oğlu İbrahim'in teyzesi Sîrîn, "Ben ve kardeşim Mâriye, İbrahim ölmek üzereyken yüksek sesle ve bağırarak ağlıyorduk. Resulullah bunu yasaklamadı. İbrahim ölünce ise bu şekilde ağlamamızı yasakladı demişti.¹⁴² Nitekim Hz. Peygamber'in de aile bireylerinin cenazelerinde ağladığına dair rivâyetler bulunmaktadır. Onun İbrahim'in defni sırasında ağladığı ve kendisine, "Ya Resulallah! Bunu bize yasaklamamış mıydın?" diye soranlara, "Göz, yaş akıtır; kalp hüzünlenir. Biz Rabbimizi gazaplandırarak bir şey söylemiyoruz. Eğer ecel, doğru bir söz ve insanları bir araya getiren bir vaad olmasaydı senin için daha çok acı çekerdik. Ey İbrahim! Bizler senin için mahzûnuz" şeklinde cevap vermişti.¹⁴³ Resulullah, kızı Rukiyye ile Hz. Osman'ın oğulları Abdullah'ın da kabri başında ağlamıştı.¹⁴⁴ Yine Hz. Peygamber'in, kızı Ümmü Gülsüm'ün kabrinin başında oturup ağladığı nakledilmektedir.¹⁴⁵ Hz. Fâtıma da ablası Rukiyye'nin kabri başında oturup ağlamış ve Resulullah, elbisesinin ucuyla onun gözyaşlarını silmiştir.¹⁴⁶ Bu hâdisenin defin sırasında olmadığı açıktır. Bununla birlikte o dönemde erkek ve kadınların birlikte cenazeye iştirak ettikleri ve vasiyeti doğrultusunda Zeyneb bnt. Cahş'ın cenazesinde bir münadînin Medinelilere, "Zeyneb'in cenazesine yakınlarından başka kimse çıkmasın" diye duyuru yaptığı rivâyet edilmektedir.¹⁴⁷

Aslında o toplumda kabir başında müteveffayı övmek gibi bir gelenek¹⁴⁸ olsa da Hz. Peygamber'in ailesinden cenazesinin defni sırasında bir konuşma yapıldığına dair elimizdeki tek kayıt, Hz. Ömer'in, Zeyneb bnt. Cahş'ın kabri başında yaptığı konuşmasına dairdir. Hz. Ömer, burada Zeyneb'i övmüş, hastalık sürecinde Resulullah'ın diğer eşlerinin ona bakmaları, onların Zeyneb'i kafenlemeleri hakkında bir konuşma yapmıştır.¹⁴⁹

Resulullah zamanında cenazelerin, toplumun yanlış itikatlarını tashih için bir vesile haline geldiğini görmek mümkündür. Oğlu İbrahim defnedilirken Güneş tutulmasının yaşanması üzerine bazı kişiler bunu, İbrahim'in vefatı ile ilişkilendirmiş ancak Resulullah, Güneş ve Ay'ın Allah'ın iki ayeti olup bir insanın

¹⁴¹ İbn Mâce, *Cenâiz*, 51.

¹⁴² Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 381.

¹⁴³ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. III, s. 552-553; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 381.

¹⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. VII, s. 115.

¹⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 38; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, c. IV, s. 1841; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 253.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 37; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, c. II, s. 252.

¹⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. X, s. 108.

¹⁴⁸ Kabir başında yapılan bu tür konuşma örnekleri için bkz., İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed (327/939), *Kitâbu'l-İkdi'l-Ferîd*, I-IX, thk: Müfid Muhammed Kumeyhâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1983, c. III, s. 195-201.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. I, s. 107.

ölümü sebebiyle tutulamayacaklarını, insanlara düşenin tutulma sırasında dua etmek olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁰

Sonuç

Hız. Peygamber'in ailesinin cenaze merâsimleri, dönemin Müslüman Arap toplumunun sosyal hayatı hakkında önemli veriler sunmaktadır. Bu merâsimler, hem toplumun gelenekleri hem de Hız. Peygamber'in sünnetinin şekillendirdiği hâdiselerdir.

Konu hakkında sahip olduğumuz bilgiler, cenaze süreçlerinde Peygamber ailesi olmaları hasebiyle buldukları şehrin âdet ve geleneklerinin dışında özel uygulamalara başvurulmadığını göstermektedir. Onların her birinin cenazesi toplumun diğer fertlerinin cenazeleri ile benzerlik taşımaktadır. Ayrıca bu merâsimlerin oldukça sade oldukları da dikkat çekmektedir.

Rivâyetler, o toplumun diğer birçok üyesi gibi Hız. Peygamber'in aile bireylerinin bir kısmının da cenazeleriyle ilgili vasiyette bulduklarını göstermektedir. Kişilerin kendi cenaze merasimleriyle ilgili taleplerini vasiyet etmeleri, bu konuya ayrı bir önem atfettiklerini ortaya koymaktadır.

Eşlerden birinin, vefat eden eşin cenazesini yıkamak, namazını kıldırmak, kabrine inmek gibi gerekliliklerini yerine getirebildikleri rivâyetlerden anlaşılmaktadır. Bunun yanında tüm cenaze süreçlerinde yakın akrabalar ve varsa mahrem olanlar, vefat anından defin bitinceye kadar na'şla ilgili işleri yürütmüşlerdir.

Hız. Peygamber'in bazı aile bireylerinin cenaze namazları ve definlerinin yoğun bir katılımı ile icrâ edildiklerine dair rivâyetlerden, diğerlerinin merasimlerine bu denli bir katılımın olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Bunda hâdisenin gerçekleştiği zaman dilimi ve yerin de etkisi bulunmaktadır.

Cenazenin kabre götürülüşüne dair rivâyetlerden anlaşıldığına göre o dönemde kadınlar da erkeklerle beraber bu süreçte yer alabiliyorlardı. Bir dönem Resulullah tarafından kadınların bu merasimlere iştirak etmeleri yasaklanmışken bir süre sonra bu yasak kaldırılmıştır. Kadınların katılımını istemeyenler ise bunu, hayatta iken vasiyet ediyorlardı.

Hız. Peygamber'in kendisinin kabir ziyaretinde bulunduğu, kabir ziyaret eden yakınlarını bundan men etmediği görülmektedir.

Aile bireylerinin cenazeleri bir taraftan da Resulullah'ın beşerî yönünü vurgulayan süreçlerdir. Zira o, yakınlarının vefatlarında ağlamış, hüznünü yansıtmış ve çevresindekilerin de ağlamalarına izin vermiştir. Kendisine sorulan

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. I, s. 118; Belâzurî, *Ensâb*, c. I, s. 381.

sorular üzerine, bu konuda yasak olanın Cahiliye’de olduğu gibi bağırıp çağırarak ağlamak ve feryad figan etmek olduğunu belirtmiştir.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî (211/827), *el-Musannef*, I-XII, thk: Habîburrahman el-‘Azamî, el-Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut, 1970.
- Âlûsî, Mahmûd Sükrü el-Bağdâdî (1270/1853), *Bülûğu’l-Ereb fî Ma’rifeti Ahvâlî’l-Arab*, I-III, tsh: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru’l-Kitâbi’l-İlmiyye, Beyrut, tz.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed b.Musa el-Hanefî (855/1451), *Umdetü’l-Kârî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I-XXV, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, tz.
- Belâzurî, Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Ensâbu’l-Eşrâf*, I-VIII, thk: Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîh*, I-V, thk: Abdulazîz b. Abdillâh, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1994.
- Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi’l-Arab Kable’l-İslâm*, I-X, İntişârâtü Şerîf er-Radî, 1380.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eşas b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî (275/888), *Sünen*, I-VII, thk: Şuayb el-Arnâvut-Muhammed Kâmil Karabelli, Dâru’l-Müessesetü’l-Âlemiyye, Beyrut, 2009.
- Güngör, Haydar, “Hz. Peygamber (S.A.S) Döneminde Kullanılan Kıyafetler”, *Abant İzzet Baysal Üniv. İFD*, 2016, 4/8, 48-68.
- Hamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkût (626/1229), *Mu’cemu’l-Buldân*, I-V, Dâru Sâdır, Beyrut, 1977.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber el-Kurtubî (463/1071), *el-İstîâb fî Ma’rifeti Ashâb*, I-IV, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru’l-Ceyl, Beyrut, 1992.
- İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed (327/939), *Kitâbu’l-Ikdi’l-Ferîd*, I-IX, thk: Müfîd Muhammed Kumeyhâ, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Kûfî (235/849), *el-Musannef*, I-XVI, thk: Hamed b. Abdillâh-Muhammed b. İbrahim, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 2004.
- İbn Hacer, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (852/1449), *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, I-IX, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, tz.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, thk: Mustafa Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhafîz Şiblî, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1426/2005.
- İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureysî (774/1372), *el-Bidâye ve’n- Nihâye*, I-XIV thk: Ali Şîrî, Daru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, 1408/1988.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî (276/889), *el-Mearif*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sadır, Beyrut, 1414.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Numeyrî el-Basrî (262/876), *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, I-II, thk: Ali Muhammed Denrel-Yâsin Sadüddîn Beyân, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî (230/845), *Kitâbu't-Tabakâtî'l-Kebîr*, I-XI, thk: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 2001.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-X, thk: Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- _____, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti Sahâbe*, I-VIII, thk, tlk: Ali Muhammed el-Muavviz-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.
- Karakaş, Ahmet-İlhan, Handan-Turhan, Vedat, "Hayvan ve İnsan Isırıkları: Profeksi ve Tedavi Yaklaşımı", *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 2010, Sayı 67/3, 153-160.
- Köse, Feyza Betül, *Medine'de Sosyal Hayat –Dört Halife Dönemi–*, Mana Yay., İstanbul 2016.
- Mâlik b. Enes (179/795), *el-Muvattâ*, I-II, thk: Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf-Mahmûd Muhammed Halîl, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998.
- Muhibbu't-Taberî, Ebû Cafer Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed (694/1294), *er-Riyâdu'n-Nadra fi Menâkibi'l-Aşera*, I-III, thrc: Abdulmecîd el-Halebî, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1997.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (261/874), *Sahîh*, I-III, thk, tsh, tlk: M. Fuâd Abdulbâkî, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (303/916), *Sünen*, I-V, şrh: Suyûtî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994.
- Öztürk, Levent, "Hz. Peygamber Döneminde Cenazeler ve Kabirler: Bakî'a Uçan Vücûd-i Câvidânîler", *İSTEM*, 2004, 2/4, 131-146.
- _____, *İslâm Tıp Tarihi Üzerine İncelemeler*, Ensar Yay., İstanbul, 2013.
- Semhûdî, Nûruddin Ali b. Ahmed (911/1506), *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, I-IV, Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, Beyrut, 2009.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu't Taberî*, I-XI, thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Maârif, Mısır, 1966.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk (279/892), *Sünen*, I-VI, thk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996.
- Vâkidî, Muhammed b. Ömer b. Vâkid (207 / 822), *Kitâbu'l-Meğâzî*, I-III, thk: Marsden Jones, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1984.
- Ya'kûbî, Ahmet b. Ebi'l-Yakûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâdîh (292/905), *Târîhu'l-Yakûbî*, I-II, thk: Abdulemîr Mühennâ, Şirketu'l-Âlemi'l-Matbûat, Beyrut, 2010.

Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, thk: Şuayb el-Arnâvût-Muhammed Nuaym el-Urkusûsî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1413.

_____, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhiru ve'l-A'lâm*, I-VI, çev: Muzaffer Can, Cantaş Yay., İstanbul, 1994.

Zebîdî, Murtaza Muhammed b. Muhammed (1205/1791), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XL, Matbaatu Hukûmeti Kuveyt, Kuveyt, 1975.

<http://aves.istanbul.edu.tr/ImageOfByte.aspx?Resim=8&SSNO=17&USER=3393> (20/05/2018).

<http://www.trsgo.org/menu/151/anormal-rahim-kanamaları> (20/05/2018).

<http://www.ttb.org.tr/STED/sted0100/st01009.html> (19/05/2018).

<http://www.unicef.org/turkey/ir/ec11.html> (19/05/2018).